

Recepce Jakubova listu v dějinách církve*

Petr Mareček

List Jakubův, který lze označit za „enigma Nového zákona“,¹ je z mnoha úhlů jedinečným spisem v rámci Nového zákona. Postrádáme v něm sice výslovné úvahy o utrpení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista, tj. výpovědi o zvěsti spásy, avšak z hlediska projednávání sociálně etické nauky a sociologie jej můžeme řadit mezi nejzajímavější a nejpodnětější v Novém zákoně. Jakubův list poskytuje instrukce ke zdařilému životu. Vybízí k praktickému uchování víry, moudrému životu a solidární etice. K vyjádření svého poselství autor listu používá živý jazyk, kterým určitá témata stručně, malebně a s působivostí vyjadřuje. Kdo takto píše, chce adresáty k něčemu povzbudit, chce je vést ke změně smýšlení a motivovat je k nové praxi víry.²

K seznámení se s obsahem a poselstvím této novozákonní knihy jsou užitečnými pomocníky komentáře, které nejen nabízí postupný výklad jednotlivých veršů jejího textu, avšak též poskytují základní informace o okolnostech jejího vzniku a jejích literárních a teologických charakteristikách. V českém prostředí bylo vydáno několik komentářů k Jakubovu listu, které předkládají solidní výklad tohoto spisu a které jsou opatřeny úvody,³ avšak žádný z nich podrobnějším způsobem neprojednává otáz-

* Studie byla připravena za finanční podpory Grantové agentury České republiky prostřednictvím grantu *Historie a interpretace Bible*, č. P401/12/G168.

¹ Takto Gustav Adolf DEISSMANN, *Bibelstudien: Beiträge zumeist aus den Papyri und Inschriften, zur Geschichte der Sprache, des Schrifttums und der Religion des hellenistischen Judentums und des Urchristentums*, Marburg: Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1895, s. 245.

² Hubert FRANKEMÖLLE, *Der Brief des Jakobus*, I, ÖTKNT 17/1, Gütersloh: Gerd Mohn, 1994, s. 43.

³ František SUŠIL, „List sv. Jakoba apoštola,“ in *Písmo svaté Nového Zákona*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1872, s. 131–180; František NOVÁK, *List sv. Jakuba*, Pardubice: nákladem vlastním, 1905; Jan HEJČL, *List sv. Jakuba: Pastýřský okružní list prvního biskupa jeruzalémského*, Mor. Ostrava: Kolej redemptoristů, 1931; Josef Bohumil SOUČEK, *Dělná víra a živá naděje: Výklad epištoly Jakubovy a první epištoly Petrovy*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968; Rudolf HOPPE, *List Jakubův*, MSKNZ 15, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001 (přeložila Marie Kyrálová z německého originálu: *Jakobusbrief*, SKK.NT 15, Stuttgart: Katholische Bibelwerk, 1989); Jiří MRÁZEK, *Bláznovství víry podle Jakuba: Výklad Jakubovy epištoly*, Jihlava: Mlýn, 2006.

ku přijetí Jakubova listu do kánonu a jeho recepci v dějinách církve.⁴ Při pohledu do zahraniční literatury si lze všimnout, že dějiny recepce Jakubova listu ještě nebyly důkladným způsobem sepsány. Můžeme však v ní přesto nalézt určité přehledy.⁵ Tato skutečnost je pobídkou zabývat se touto tematikou. Naše studie, která si klade za cíl seznámit s dějinami recepce Jakubova listu od doby jeho prvního užití a jeho přijetí do kánonu novozákonních knih až do současnosti, je rozdělena do tří částí. První představí dějiny rané recepce Jakubova listu a jeho zařazení do kánonu knih Nového zákona. Druhá část probere postoje a hodnocení Jakubova listu v době reformace. Nakonec pak třetí část v krátkosti popíše, jakému zájmu se těší Jakubův list od 19. století po současnost a jak je na něj pohlíženo.

1. PŘIJETÍ JAKUBOVA LISTU DO KÁNONU A JEHO RANÁ RECEPCE

List Jakubův má pohnutou historii, a to již od doby jeho prvního dokladu znalosti a jeho přijetí do kánonu novozákonních knih. Je sporné, kdy začala recepce Jakubova listu. Jako doklady nepřichází v úvahu spisy z období do roku 150 po Kr., kam lze řadit Judův list,⁶ První list Klemen-tův,⁷ Hermův Pastýř,⁸ Didaché,⁹ List Barnabášův,¹⁰ jelikož jejich literár-

⁴ Krátký přehled nabízí HEJČL, *List sv. Jakuba*, s. 10–12.

⁵ Srov. FRANKEMÖLLE, *Der Brief des Jakobus*, I, s. 93–118; Luke Timothy JOHNSON, *The Letter of James: A New Translation with Introduction and Commentary*, AncB 37A, New York: Doubleday, 1995, s. 124–161; Bernard ROUSSEL, „Histoire de la réception de l'épître de Jacques,” *Foi et Vie* 102 (2003): 29–49; Jacqueline ASSAËL – Élian CUVILLIER, *L'Épître de Jacques*, CNT 13a, Genève: Labor et Fides, 2013, s. 105–144.

⁶ Údaj v Jud 1 („Juda, služebník Ježíše Krista, bratr Jakubův“) se soustředí na osobu Jakuba (dost jistě bratra Páně), neuvádí však nic o samotném spisu.

⁷ Franz MUßER, *Der Jakobusbrief*, HThK XIII/1, Basel – Freiburg – Wien: Herder, 1987, s. 35–36, předpokládá závislost 1 Klem na Jak a vyjmenovává 15 paralelních míst. Tento názor zastávají i další autoři, např. James B. MAYOR, *The Epistle of St. James: The Greek Text with Introduction, Notes and Comments*, London: Macmillan, 1892, s. li–lii.

⁸ JOHNSON, *The Letter of James*, s. 75–79, se domnívá, že Hermův Pastýř literárně závisí na Jakubově listu. Takto též např. MAYOR, *The Epistle of St. James*, s. lxxiv; Douglas J. Moo, *James: An Introduction and Commentary*, TNTC 16, Nottingham – Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 2009 (=1985), s. 16.

⁹ S motivem „obojakosti“, popř. „dvoji mysli“ (Jak 1,8; 4,8) se můžeme setkat též v *Didaché* (2,4; 5,1), avšak kromě nápadného nabádání vyznávat hříchy ve shromáždění (*Didaché* 4,14), které spíše odráží praxi prvotní církve než literární závislost na Jak 5,16, sdílí tento provokřesťanský spis s Jakubovým listem běžné morální napomenutí.

ní závislost na Jakubově listě není dokazatelná. Tyto spisy rovněž nepředpokládají Jakubův list jako autoritu. Rovněž pro období 150–200 po Kr. nelze nalézt jasné a jednoznačné doklady užívání Jakubova listu a jeho zařazení do kánonu. Apoštolští otcové pravděpodobně nepředpokládají žádnou znalost Jakubova listu. Před rokem 200 po Kr. nelze tedy doložit literární používání Jakubova listu.¹¹ Apokryfní spisy pocházející z Nag Hammadí, které jsou spjaty s Jakubem a které se představují jako zjevení daná skrze Jakuba (Tajná kniha Jakubova [NHC I/2],¹² První zjevení Jakubovo [NHC V/3], Druhé zjevení Jakubovo [NHC V/4]),¹³ nepochybně sehrály důležitou roli při konečném zařazení Jakubova listu do kánonu novozákonních knih, avšak žádný z těchto spisů nevykazuje znalost Jakubova listu.

Skutečnost, že se Jakubův list těšil pozornosti více na Východě než na Západě, je již dlouhou dobu platné hodnocení.¹⁴ Pokud jde o znalost Jakubova listu a jeho zařazení do kánonu na Východě, první jisté stopy nalezneme teprve po roce 200 po Kr. Nejstarší nesporné svědectví poskytuje teprve řecky píšící křesťanský filolog a teolog Origenes z Alexandrie (asi 185 – asi 253), který Jakubův list jmenovitě cituje¹⁵ a který

¹⁰ Srov. JOHNSON, *The Letter of James*, s. 69.

¹¹ James BROOKS, „The Place of James in the New Testament Canon,” *Southwestern Journal of Theology* 12 (1969): 41–55: „There is no certain or even probable evidence for the use of James prior to the beginning of the third century” (s. 47). Srov. dále Max MEINERTZ, *Der Jakobusbrief und sein Verfasser in Schrift und Überlieferung*, Biblische Studien 10/1–3, Freiburg: Herder, 1905, s. 55–130; David R. NIENHUIS, *Not By Paul Alone: The Formation of the Catholic Epistle Collection and the Christian Canon*, Waco, TX: Baylor University Press, 2007, s. 102.

¹² Frances E. WILLIAMS, „The Apocryphon of James (Introduction and Translation),” in *The Nag Hammadi Library in English*, ed. James M. Robinson, Leiden – New York – Köln: E. J. Brill, 1996, s. 29–37.

¹³ Srov. dále Jan Amos DUS (ed.), *Novozákonní apokryfy III: Proroctví a apokalypsy*, Praha: Vyšehrad, 2012, s. 479–492.

¹⁴ Srov. MUßNER, *Der Jakobusbrief*, s. 38–42; Wiard POPKES, *Der Brief des Jakobus*, ThHK 14, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2001, s. 9–11; Dale C. ALLISON, jr., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of James*, ICC, New York, NY: Bloomsbury, 2013, s. 13–24.

¹⁵ Jean ALLENBACH et al. (ed.), *Biblia Patristica III. Index des Citations et Allusions Bibliques dans la Littérature Patristique. Origène*, Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1980, vyjmenovává 105 možných míst citací a narážek Jakubova listu u Origena. Z toho se jedná o nejméně 38 skutečných citátů, z nichž 17 obsahuje přímý odkaz na Jakubův list. Srov. Christian BEMMERL, „Die frühe Rezeption des Jakobusbriefs und die Geschichte des neutestamentlichen Kanons,” *Annali di Storia dell’Esegesi* 34, č. 2 (2017): 513–535, zde s. 522. POPKES, *Der Brief des Jakobus*, s. 8 uvádí, že Origenes cituje

ho počítá k „Písmu“. Cituje Jak 2,26 jako „Písmo“ (*Selecta in Psalmos* 30,6 [PG 12,1300])¹⁶ a označuje Jakuba jako „apoštola“ (např. *Commentariorum in Evangelium Joannis* 126,4 [GCS 10,570]; *Commentaria in Epistolam B. Pauli ad Romanos* 9,24 [PG 14,1226]; *Homiliae in Josuam* 10,2 [GCS 30, 360]; *Selecta in Psalmos* 65,4 [PG 12,1500]). I když sám Origenes zařadil Jakubův list do svého kánonu (*Homiliae in Librum Jesu Nave* 7,1 [PG 12,857]), odkazuje na něj jako na „list, který je v oběhu pod jménem Jakub“ (*Commentariorum in Evangelium Joannis* 19,6 [PG 14,596]), čímž však naznačuje určité pochybnosti ohledně jeho autenticity.¹⁷ Tuto recepci Jakubova listu v Egyptě dosvědčuje též nejstarší dochovaný fragment textu Jakubova listu, papyrus P²⁰ z 3. století.¹⁸ Je nápadné, že Klement Alexandrijský (140/150 po Kr. – před 215/216), učitel Origena, Jakubův list nikde nezmiňuje.¹⁹ Podle Eusebia měl Klement Alexandrijský komentovat „Judův list a ostatní katolické listy“ (*Historia ecclesiastica* 6,14,1). Dochovaly se nám však jen komentáře k 1 Petr, Jud, 2 Jan a 3 Jan. Bývá předpokládáno, že Origenes neměl pravděpodobně znalost o tomto listu z rodné Alexandrie, ale ze svého pobytu v Palestině. Zde je však nutno dodat, že v podrobné zprávě o Jakobovi se značně legendárním charakterem, pocházející z nedochovaného Hegesippova spisu *Hypomnēmata*, „Paměti“, z druhé poloviny druhého století, kterou cituje Eusebius (*Historia ecclesiastica* 2,23,4–18), se neobjevuje žádná zmínka o Jakobově listu. Dionýsios Alexandrijský (kolem 190–264/265), nejvýznamnější Origenův žák a jeden z nejvýznamnějších biskupů 3. století, ve svém řecky psaném díle jednou cituje text Jakubova listu (Jak 1,13), a to jako slovo

z Jakubova listu: Jak 1,13.17; 2,26; 3,15; 4,7.10; 5,13.16. Raymond E. BROWN, *An Introduction to the New Testament*, New York: Doubleday, 1997, s. 743, sděluje, že Origenes cituje Jakubův list 24krát. JOHNSON, *The Letter of James*, s. 130, zastává názor, že Origenes cituje Jakubův list asi 36krát. Rinaldo FABRIS, *Lettera di Giacomo: Introduzione, versione, commento*, SOC 17, Bologna: EDB, 2004, s. 33, pozn. 62, tvrdí, že v Origenově díle se objevuje více než 30 odkazů na Jakubův list.

¹⁶ Jakubův list jako „Písmo“ je uveden též ve fragmentu z katény *Commentarii in evangelium Joannis* 6,13 (GCS 10,488).

¹⁷ Bruce M. METZGER, *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance*, Oxford: Clarendon Press, 1987, s. 151.

¹⁸ Srov. Kurt ALAND – Barbara ALAND, *Der Text des Neuen Testaments: Einführung in die wissenschaftlichen Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1989, s. 107; *Novum Testamentum Graece*, ed. Barbara Aland et al., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012, s. 793.

¹⁹ V díle Klementa Alexandrijského lze objevit 27 míst, která obsahují možné stopy Jakubova listu. Výslovně však Jakubův list není ani jednou zmíněn. BEMMERL, „Die frühe Rezeption“, s. 517.

Písma (*Interpretatio in Lucam* 22,46; PG 10,1596). Tvorba novozákonního kánonu je v Egyptě ukončena v roce 367, jak dosvědčuje 39. velikonoční list alexandrijského patriarchy Atanáše (295–373), který obsahuje seznam kanonických knih včetně Jakubova listu (PG 26,1176–1177).²⁰ Atanáš Alexandrijský uvádí Jakubův list jako první z katolických listů, které umísťuje za evangelia a Skutky apoštolů a řadí je před Pavlovými listy.²¹ Atanáš cituje Jakubův list ve svém díle asi 20krát a používá 12 rozličných veršů z tohoto listu.²² Didymos Slepý (asi 313 – asi 398), žák Origena, který byl významným křesťanským spisovatelem v Alexandrii, je autorem prvního důkladného komentáře k Jakubovu listu. Text originálu v řečtině nemáme k dispozici. Dochovaly se nám fragmenty latinského překladu *Enarratio in epistolam Beati Jacobi* (PG 39,1749–1754).²³ Didymos Slepý ve svých dalších teologických spisech cituje asi 23krát z 16 veršů Jakubova listu. Z alexandrijských autorů si ještě pozornost zaslouží Cyril Alexandrijský (376–444), který byl patriarchou v Alexandrii a který náleží mezi významné církevní Otce. Cyril Alexandrijský ve svých řeckých psaných spisech použil několik označení pro Jakuba, a to např. „učedník Krista“ (*De Adoratione in Spiritu et Veritate* 12; PG 68,836) nebo „učedník Spasitele“ (*Commentarium in Amos Prophetam* 37; PG 71,481). Mimoto si lze všimnout, že cituje z Jakubova listu mnohem více než ostatní řecké písaři autoři. Najdeme u něho asi 124 citací z Jakubova listu,²⁴ ve kterých používá 39 jeho veršů.²⁵ Nakonec je třeba zmínit, že Cyril Alexandrijský rovněž sepsal komentář k Jakubovu listu. Dochovaly se nám z něj však pouze zlomky řeckého originálu (PG 74,1007–1012: *Fragmenta in Epistolam B. Jacobi apostoli*).

²⁰ Srov. dále Edmon L. GALLAGHER – John D. MEADE, *The Biblical Canon Lists from Early Christianity: Text and Analysis*, Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 118–129.

²¹ Pokud jde o roli, kterou sehrál Atanáš při přijímání Jakubova listu na Západě, srov. Jonathan P. YATES, „The Reception of the Epistle of James in the Latin West: Did Athanasius Play a Role?“, in *The Catholic Epistles and the Tradition*, ed. Jacques Schlosser, BETL 176, Leuven: University Press, 2004, s. 273–288.

²² JOHNSON, *The Letter of James*, s. 130.

²³ Karl STAAB, „Die griechischen Katenenkommentare zu den katholischen Briefen,“ *Biblica* 5 (1924): 296–353, zde s. 314–320.

²⁴ Pro Cyrila Alexandrijského byl text Jak 3,2 jedním z nejoblíbenějších veršů Jakubova listu. Odkazuje na něj v souvislosti se slabostí lidské přirozenosti v *De Adoratione in Spiritu et Veritate* 15; PG 68,949 a dále pak ještě 14krát. Srov. Luke Timothy JOHNSON, *Brother of Jesus, Friend of God: Studies in the Letter of James*, Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans, 2004, s. 73, pozn. 52.

²⁵ JOHNSON, *The Letter of James*, s. 130.

Pokud jde o církev v Palestině, můžeme pozorovat, že Jakubův list se zde těšil oblíbenosti. Pseudoklementinský spis *Ad virgines*, který pochází z Palestiny nebo Sýrie a který byl možná sepsán ve 3. století, obsahuje citaci Jakubova listu s odkazem na jeho zařazení do kánonu (1,11,4).²⁶ Podle Eusebia z Cesareje (před 264/265 – před 339/340) náleží Jakubův list mezi ἀντιλεγόμενα „sporné“, které se přesto těší u většiny vážnosti (*Historia ecclesiastica* 3,25,3). Podle jeho svědectví první z takzvaných katolických listů měl být sepsán Jakubem, jeruzalémským biskupem. K tomu však dodává, že tento list „je považován za nepravý. Přinejmenším ne mnoho ze starých spisovatelů se o něm zmiňovalo, stejně jako v případě listu, který nese jméno Judy, jenž je také jedním ze sedmi tak zvaných katolických listů. Přece však je nám známo, že tyto spolu s ostatními listy jsou předčítány ve většině církví.“ (*Historia ecclesiastica* 2,23,25). Eusebius jej však sám uznává za pravý a kanonický.²⁷ Cyril Jeruzalémský (313–386), biskup v Jeruzalémě, který náleží mezi význačné řecky píšící křesťanské teology, řadí Jakubův list do seznamu knih Nového zákona a uvádí ho jako první ze sedmi katolických listů (*Catechesis* 4,36; PG 33,500). Kněz a exegeta Hesychios z Jeruzaléma († asi 450) je autorem komentáře k Jakubovu listu (PG 93,1389–1390). Dalšími křesťanskými autory, kteří jsou úzce spjati s Palestinou a kteří hojně používají Jakubův list, jsou sofista a rétorik Prokop z Gazy (kolem 465–528) a jeruzalémský patriarcha Sofronios (560–638).²⁸ Nakonec zaslouží pozornost řecky píšící kyperský biskup Epifanius ze Salaminy (kolem 315–403), který řadí Jakubův list mezi inspirované spisy (*Adversus haereses* 76,5; PG 42,561).

Ne v každé oblasti rané církve se těšil Jakubův list zájmu a pozornosti. Například církev v Kapadocii používala velmi málo Jakubův list. Biskup Řehoř z Nyssy (asi 335 – po 394), význačný teolog a učenec, nikde ve svém díle nepoužívá Jakubův list a rovněž nenechává nějakým náznakem rozpoznat, že by ho znal. Jeho bratr Basil Veliký (kolem 330–379), biskup v kapadocké Kaisareji, rovněž jeden z význačných řecky píšících křesťanských teologů 4. století, ve svém rozsáhlém díle odkazuje pouze několikrát na Jakubův list (např. v *De baptismo* 1,3 [PG 31,1529] činí od-

²⁶ Srov. dále Martin DIBELIUS, *Der Brief des Jakobus*, KEK 15, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, s. 75; POPKES, *Der Brief des Jakobus*, s. 10.

²⁷ Eusebius sám zmiňuje Jak 2,19 a 5,16 ve svém pojednání *De ecclesiastica theologia* (PG 24,965.976) a cituje z tohoto listu výslovně jako z Písma ve svém komentáři k žalmům, *Commentaria in Psalmos* (PG 23,1244).

²⁸ Srov. dále JOHNSON, *The Letter of James*, s. 131.

kaz na Jak 2,10). Toto opomenutí je o to více překvapující, jelikož Basil sám ve svých promluvách rozvíjel témata, která byla prakticky identická s tematikami v Jakubově listu, např. *Quod Deus non est auctor malorum* (PG 31,329–353), *De invidia* (PG 31,372–385). Řehoř z Nazianzu (329–389), který je společně s předchozími dvěma bratry označován pojmenováním „kapadočtí otcové“, činí sice pouze všeobecné odkazy na Jakubův list ve svém řecky psaném díle (např. odkaz na Jak 2,20 se nachází v *Oratio* 26 [PG 35,1233] a *Oratio* 40 [PG 36,425]), avšak nalezneme u něj Jakubův list v seznamu inspirovaných knih (PG 37,1597). Lze se domnívat, že skrze vliv Atanáše a od doby Laodicejského koncilu (konal se kolem roku 360), který jmenuje Jakubův list v čele sedmi katolických epištol v seznamu kanonických knih Starého a Nového zákona,²⁹ je Jakubův list všeobecně přijat na řeckém Východě.

Odlišná situace je však v Sýrii, kde měl Jakubův list těžkosti se svým zařazením mezi kanonické knihy. Ve spisu *Doctrina Addai*, který vznikl asi kolem roku 400 a který obsahuje seznam kanonických knih, se zdá, že jsou uznána pouze evangelia, Skutky apoštolů a Pavlovy listy.³⁰ Rovněž „perský mudrc“ Afrahat se ve svém díle *Demonstrationes* (dokončeno v letech 337 a 344)³¹ o Jakubově listu nezmiňuje.³² Diodor z Tarsu († před 394), který po dlouhou dobu působil jako učitel a představený kláštera v Antiochii a který položil základy proslulosti antiošské exegetické školy, nikdy ve svých spisech nepoužil Jakubův list a jen uznal 1 Petr a 1 Jan, zatímco jeho žák, Theodor z Mopsuestie (asi 350–428), odmítl všechny listy kromě pavlovských.³³ Důvody tohoto jeho počínání nejsou zcela známy.³⁴ Jan Zlatoústý (349/350–407), třebaže byl žákem Diodora z Tarsu, napsal v řeckém jazyce komentář k Jakubovu listu, z něhož se

²⁹ Alfio FILIPPI – Erminio LORA (ed.), *Enchiridion biblicum: Documenti della chiesa sulla Sacra Scrittura, Edizione bilingue*, Bologna: Dehoniane, 1994, s. 14.

³⁰ Alain DESREUMAUX, „Das Neue Testament in der *Doctrina Addai*,“ in *Christian Apocrypha: Receptions of the New Testament in Ancient Christian Apocrypha*, ed. Jean-Michel Roessli – Tobias Nicklas, NTP 26, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014, s. 233–248, zejména s. 236–238.

³¹ K tomu Anton BAUMSTARK, *Geschichte der syrischen Literatur mit Ausschluss der christlich-palästinensischen Texte*, Bonn: A. Marcus und E. Webers Verlag Dr. jur. Albert Ahn, 1922, s. 31.

³² MUßNER, *Der Jakobusbrief*, s. 40.

³³ Alfred WIKENHAUSER – Josef SCHMID, *Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg: Herder, 1973, s. 566–567.

³⁴ Johannes LEIPOLDT, *Geschichte des neutestamentlichen Kanons, I, Die Entstehung*, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1907, s. 247.

dochovaly pouze fragmenty (PG 64,1039–1052), a cituje Jakubův list ve svém díle asi 48krát (používá z něj 20 veršů).³⁵ Teprve v Pešitě z počátku 5. století, která je nejvíce rozšířeným syrským překladem, je doložen Jakubův list vedle 1 Petr, třebaže vylučuje ostatní katolické epištoly.³⁶ Důvodem, proč se Jakubův list stejně jako ostatní katolické listy netěšil takové pozornosti, nebyly pochybnosti ohledně kanonicity listů, nýbrž skutečnost, že svým významem nedosahovaly důležitosti a zájmu jako mnohé jiné novozákonní knihy.³⁷ Pohnutkou zařazení katolických listů do kánonu v Sýrii může být řecký vliv na syrskou církev, který nastal skrze kontakty biskupa Rabbuly z Edessy (asi 350–435/436) s řeckou církví.³⁸

S jakými obtížemi se Jakubův list střetal při svém přijímání do kánonu, je vidět rovněž z jeho recepce v církvi na Západě, kde k zařazení Jakubova listu do kánonu došlo až v druhé polovině 4. století. V Muratoriho kánonu (konec 2. století),³⁹ v němž jsou některé z katolických listů uvedeny (Judův list a dva Janovy listy), není Jakubův list zmíněn. Tato skutečnost nemusí překvapovat (rovněž není jmenován 1 Petr), jelikož může souviset s tím, že tento list podobně jako list Židům byl v západní církvi teprve později všeobecně uznán za kanonický. V díle Ireneje z Lyonu (kolem 135 – kolem 202) by se mohly nacházet ozvěny Jakubova listu,⁴⁰ které by mohly případně dávat najevo znalost Jakubova listu,⁴¹ avšak není možné rozpoznat, zda ho považoval za γραφή.⁴² Zjištění tudíž zůstává vágní a nejednoznačné. Možnost recepce Jakubova listu u Ireneje nelze zcela vyloučit, avšak s jistotou lze tvrdit, že Irenej

³⁵ JOHNSON, *The Letter of James*, s. 132.

³⁶ Barbara ALAND – Andreas JUCKEL, *Das Neue Testament in syrischer Überlieferung, I, Die Großen Katholischen Briefe*, ANTF 7, Berlin: Walter de Gruyter, 1986, s. 27–32; Jeffrey S. SIKER, „The Canonical Status of the Catholic Epistles in the Syriac New Testament,” *The Journal of Theological Studies* 38 (1987): 311–329.

³⁷ STAAB, „Die Griechischen Katenenkommentare,” s. 353.

³⁸ Srov. MUßNER, *Der Jakobusbrief*, s. 41.

³⁹ Pokud jde o dataci Muratoriho kánonu, srov. Joseph VERHEYDEN, „The Canon Muratori: A Matter of Dispute,” in *The Biblical Canons*, ed. Jean-Marie Auwers – Henk Jan de Jonge, BETHL 163, Leuven: University Press, 2003, s. 487–556.

⁴⁰ Srov. *Adversus haereses* 5,1,1 (factores sermonum eius Christi facti) s Jak 1,22 a (facti initium facturae) s Jak 1,18; *Adversus haereses* 5,27,2 (ipse Abraham sine circumcissione et observatione sabbatorum credidit deo et reputatum est illi ad iustitiam et amicus dei vocatus est) s Jak 2,23; *Adversus haereses* 5,34,4 (lex libertatis) s Jak 1,25 a 2,12.

⁴¹ Takto např. HEJČL, *List sv. Jakuba*, s. 10; MUßNER, *Der Jakobusbrief*, s. 41. DIBELIUS, *Der Brief des Jakobus*, s. 52, se domnívá, že Irenej čerpá ze všeobecné tradice.

⁴² Srov. dále METZGER, *The Canon of the New Testament*, s. 151–153.

nikdy Jakubův list výslovně necituje jako Písmo a nikdy ho nepoužívá jako Písmo.⁴³ Zdá se, že Tertulián (kolem 160 – kolem 220), který měl poměrně ustálenou představu pojmu kánonu, patrně list Jakubův neznal. Mezi dílem Tertuliána a Jakubovým listem sice existují určité jazykové shodnosti, avšak tyto paralely se z obsahového hlediska rozcházejí.⁴⁴ Je tedy velmi obtížné poskytnout jednoznačnou odpověď na otázku, zda Tertulián znal Jakubův list a zda ho někdy ve svém díle užil. Rovněž je sporné, zda Hippolyt Římský (asi 170–235) znal list Jakubův.⁴⁵ Latinští církevní otcové Cyprián z Kartága (asi 200–258) a Lactantius (kolem 250 – kolem 320), který rovněž pocházel z římské provincie Africa, zřejmě Jakubův list neznali.

V západní církvi do poloviny 4. století panovalo téměř úplné ticho ohledně Jakubova listu. Teprve pod vlivem Východu, pod kterým se nacházel jak Hilarius, tak Jeroným a Augustin, se Jakubův list jako kanonický spis prosadil jak v galské, tak italské a africké církvi. Hilarius z Poitiers (asi 315–367/368) použil list jako dílo apoštola Jakuba a sloužil mu jako doklad Písma: „Et Jacobus apostolus dixerit: Apud quem non est demutatio (Jak 1,17)“ (*De trinitate* 4,8; PL 10,101). Jedná se o nejranější citaci Jakubova listu na Západě. Pozoruhodné je, že tento citát nelze odvodit z žádného známého latinského překladu, což naznačuje, že Hilarius je autorem překladu z řečtiny. Kromě toho stojí za zmínku skutečnost, že Hilarius sepsal své dílo *De trinitate* v letech 356–358, kdy se nacházel v exilu v Malé Asii a na Východě.⁴⁶ Nelze tedy vyloučit, že se s Jakubovým listem setkal právě během svého exilu.

Kolem roku 375 Ambrosiaster (jméno neznámého autora komentáře k listům apoštola Pavla) cituje Jak 5,20 téměř ve shodě se zněním Vulgáty a označuje autora listu jako apoštola Jakuba (*In Galatas* 5,10; PL 17,366). V latinské církvi bylo zařazení Jakubova listu do kánonu rozhodujícím způsobem podporováno Jeronýmem a Augustinem. Jeroným (asi 347–420), jeden z nejvýznamnějších církevních Otců a učitelů církve,

⁴³ Srov. dále Yves-Marie BLANCHARD, *Aux sources du canon, le témoignage d'Irénée*, Cogitatio fidei 175, Paris: Cerf, 1993.

⁴⁴ Největší shoda mezi dílem Tertuliána a Jakubovým listem spočívá v motivu Abraháma jako Božího přítele (*Adversus Iudaeos*. 2,7 / Jak 2,23). Na základě odlišných kontextů se jeví pravděpodobné, že Tertulián tento motiv čerpal z jiného pramene.

⁴⁵ Srov. MUŠNER, *Der Jakobusbrief*, s. 41. METZGER, *The Canon of the New Testament*, s. 151 uvádí, že Hippolyt činí narážky na úvodní verš Jakubova listu.

⁴⁶ James Hardy Ropes, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of St. James*, ICC, Edinburgh: T. & T. Clark, 1991 (= 1916), s. 101.

zahrnul Jakubův list do svého latinského překladu – Vulgáty, a často ho citoval ve svých spisech,⁴⁷ avšak neopomenul 200 let trvající pochybnost ohledně autentičnosti jeho autorství. V roce 392/393 Jeroným píše:

Jakub, nazývaný bratr Páně ... napsal jeden list, který patří mezi sedm katolických listů. Říká se, že byl zveřejněn jiným člověkem pod jeho jménem, i když během času pomalu si získal vážnost (*De viris illustribus* 2; PL 23,609).⁴⁸

Augustin (354–430), biskup z Hippa, který je pokládán za největšího křesťanského myslitele všech dob, ve svém spisu *De doctrina christiana* výslovně dosvědčuje kanonicitu Jakubova listu (2,8; PL 34,41: totus autem canon Scripturarum ... his libris continetur: ... et una Jacobi...), používá ho jako ostatní novozákonní knihy⁴⁹ a předpokládá jeho apoštolskou autoritu.⁵⁰ Augustin též sepsal komentář k Jakubovu listu *Expositio Epistolae Jacobi*, jenž se bohužel nedochoval, avšak on sám jeho existenci dosvědčuje (srov. *Retractationes* 2,32; PL 32,643–644; CSEL 36,169). Nakonec pak to byly dvě provinční synody v Hippo Regius (393)⁵¹ a Kartágu (397),⁵² které přispěly k tomu, že Jakubův list byl zařazen do kánonu.⁵³ Za definitivní konec diskusí ohledně zařazení Jakubova listu do kánonu novozákonních knih na Západě lze považovat *Decretum Gelasianum* (asi 492–496), který vyjmenovává všech 27 knih dnešního Nového zákona.⁵⁴

⁴⁷ Např. Jak 2,10 v *Commentarius in Ecclesiasten* 9 (PL 23,1090); Jak 3,5 v *Commentaria in Isaiam* 18,66 (PL 24,689)5,4,6,7; Jak 1,16–17 v *Adversus Iovinianum* 1,39 (PL 23,266).

⁴⁸ Skutečnost, že Jakubův list byl znám v římské církvi jako vážený spis již před rokem 392/393, dosvědčují jeho citace u Pelagia (360–418). Srov. Julian YATES, „The Canonical Significance of the Citations of James in Pelagius,” *Ephemerides theologicae Lovanienses* 78 (2002): 482–489.

⁴⁹ Augustin mnohokrát uvádí dohromady Gal 5,6 a Jak 2,19–26 k objasnění otázky víry a skutků (srov. např. *De fide et operibus* 14,23 [PL 40,212]; *De Trinitate* 15,18 [PL 42,1083]; *De gratia et libero arbitrio* 7,18 [PL 44,892]). Používá Jak 1,17 k tvrzení neměnnosti Boha (srov. *De Trinitate* 1,1 [PL 42,821]) a poukázání na skutečnost, že Bůh je zdroj spravedlnosti (srov. *De spiritu et littera* 11.22 a 63 [PL 44,207.214 a 242]). V *Epistula* 167 (CSEL 44,586–609) poskytuje Augustin výklad textu Jak 2,10.

⁵⁰ Srov. dále Paulus BERGAUER, *Der Jakobusbrief bei Augustinus und die damit verbundenen Probleme der Rechtfertigungslehre*, Wien: Herder, 1962, s. 27–28.

⁵¹ FILIPPI – LORA (ed.), *Enchiridion biblicum*, s. 20–23.

⁵² Alexander SOUTER, *The Text and Canon of the New Testament*, New York: Charles Scribner's Sons, 1913, s. 220–221.

⁵³ Srov. Joseph CHAINE, *L'Épître de saint Jacques*, EtB, Paris: J. Gabalda, 1927, s. XXIV; FRANKEMÖLLE, *Der Brief des Jakobus*, I, s. 99.

⁵⁴ FILIPPI – LORA (ed.), *Enchiridion biblicum*, s. 30–33. Otázka, proč tak pozdě došel uznání Jakubův list v raných dějinách církve, bývá současnými autory rozličným způsobem

První skutečně úplný komentář v latině k Jakubovu listu sepsal za použití dřívějších komentářů benediktinský mnich Beda Venerabilis [Ctihodný] (672/673–735).⁵⁵ Jeho komentář z roku 710 poskytuje striktně filologický výklad Jakubova listu. Kromě toho Beda zastává tzv. kano-nický výklad v tom, že interpretuje Jakubův list na základě tematických aspektů pomoci jiných biblických míst Starého a Nového zákona.⁵⁶

Pod vlivem autority Augustina a Jeronýma byl Jakubův list během celého středověku přijímán a komentován bez nejistot a pochybností ohledně jeho apoštolského původu. Ve čtrnáctém století Mikuláš z Lyry (1270–1339) se značným využitím komentáře Bedy a dřívějších pramenů vytvořil poznámky k Jakubovu listu. Z patnáctého století pochází ko-mentář k Jakubovu listu od kartuziána jménem Dionysius (1402–1471), jenž se vyznačuje značnou samostatností.⁵⁷

2. JAKUBŮV LIST A REFORMACE

Nejistoty v antice ohledně Jakubova listu přispěly k novým pochyb-nostem v době reformace.⁵⁸ Erasmus Rotterdamský (1466–1536) po-chybnost ohledně autentičnosti autorství Jakubova listu, kterou kon-statoval Jeroným, nejen zmínil, ale též s rezervovaností na ni upozornil v *Annotationes in Novum Testamentum* z roku 1516. Se skeptickým po-hledem poukázal jednak na absenci „maiestas et gravitas apostolica“ a jednak na nepřítomnost hebraismů, které bychom nejspíše očekávali u apoštola Jakuba, jeruzalémského biskupa.⁵⁹ Kromě toho se Erasmus

zodpovídána. Přehled názorů uvádí Rainer METZNER, *Der Brief des Jakobus*, ThHK 14, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2017, s. 49–50.

⁵⁵ Srov. dále BEDA VENERABILIS, *In epistulam Iacobi expositio*, übersetzt und eingeleitet von Matthias Karsten, Fontes Christiani 40, Freiburg: Herder, 2000.

⁵⁶ Další informace ohledně způsobu výkladu Bedy Ctihodného nabízí FRANKEMÖLLE, *Der Brief des Jakobus*, I, s. 102–105.

⁵⁷ JOHNSON, *The Letter of James*, s. 139.

⁵⁸ V souvislosti s reformními proudy před vystoupením Martina Luthera je vhodné zmínit Petra Valdeše (kolem 1140 – kolem 1205), který si Jakubův list vybral kvůli etice chudoby za jeden ze zakladatelských textů valdenského reformačního hnutí na přelomu 12. a 13. století. Ve vyznání víry valdenských je citován text Jak 2,26. Srov. Giovanni GONNET (ed.), *Enchiridion fontium valdensium (Recueil critique des sources concernant les Vaudois au moyen âge): du IIIe Concile de Latran au Synode de Chanforan (1179–1532)*, Torre Pellice: Libreria Editrice Claudiana, 1958, s. 32–36.

⁵⁹ DIBELIUS, *Der Brief des Jakobus*, s. 78, pozn. 3.

domníval, že jelikož se autor nenazývá apoštolem, mohl sepsat tento list jakýkoli jiný nositel jména Jakub. Pochybnosti ohledně apoštolského původu Jakubova listu vyjádřil rovněž kardinál Kajetán (1469–1534).⁶⁰

Martin Luther (1483–1546) svou teologickou kritikou Jakubova listu zahajuje zcela nový úsek dějin recepcce tohoto listu. Jeho kritika nenavázala na pochybnosti ohledně autentičnosti autorství, které vyvstaly v období patristiky, týkala se však spíše stránky teologické. V předmluvě tzv. zářijového vydání Bible (vychází 21. září 1522 v Wittenbergu) k listům sv. Jakuba a sv. Judy prohlašuje Luther, že Jakubův list nepovažuje za apoštolský list. Jako důvody uvádí, že jde jednak přímo proti Pavlovi a jeho učení o ospravedlnění, kterého se dosahuje jen vírou, a že kromě toho Jakub, který sice Krista několikrát jmenuje, nic však neučí o jeho utrpení a vzkříšení. Apoštolské kázání je avšak kázání o utrpení a vzkříšení Ježíše Krista a jeho roli/úřadu.⁶¹ Podle opětovně citované věty z všeobecné předmluvy k tomuto vydání Bible z roku 1522 spatřoval Luther ve srovnání s jinými novozákonními knihami (Jan, Řím, Gal, Ef a 1 Petr) v Jakubovu listu „vpravdě slaměnou epištolu, která v sobě nemá žádný evangelní ráz“.⁶² Bezesporu zůstává pavlovské evangelium normou veš-

⁶⁰ WIKENHAUSER – SCHMID, *Einleitung*, s. 567–568.

⁶¹ Srov. Martin LUTHER, „Vorrhede auff die Episteln Sanct Jacobi vnnd Judas (1522),“ in *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Die Deutsche Bibel* (WA DB), Bd. 7, Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1931, s. 384–385: „Die Epistel Sanct Jacobi ... acht ich sie für keyns Apostel schrift, unnd ist das meyn ursach. Auff erst, das sie stracks widder Sanct Paulon unnd alle ander schrift, den wercken die rechtfertigung gibt ... Auff ander, dass sie will Christen leutt leren, vnnd gedenckt nicht eyn mal ynn solcher langer lere, des leydens, der aufferstehung, des geysts Christi, er nennet Christum ettlich mal aber er leret nichts von yhm..., sondern sagt von gemeynem glawben an Gott ... Vnd daryn stymmen alle rechtschaffene heylige bucher vber eyns, das sie alle sampt Christum predigen und treiben, Auch ist das der rechte prufesteyn alle bucher zu taddelln, wenn man sihet, ob sie Christum treiben, odder nit ... Was Christum nicht leret, das ist nicht Apostolisch.“ Ještě kritičtější hodnocení Jakubova listu nalezneme v tzv. „rozhovoru u stolu“ (Tischrede) z roku 1542: „Epistolam Jacobi eiecimus ex hac schola, denn sie soll nichts, nullam syllabam habet de Christo. Er nennt auch Christum nicht eins, nisi in principio ... De passione et resurrectione Christi sagt er nicht ein wort, das doch allr apostell predigt ist gewest. Dazu ist da kein ordo noch methodus.“ *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe: Tischreden* (WA TR), Bd. 5, Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1919, s. 157.

⁶² Srov. Martin LUTHER, „Vorrede auff das neue Testament (1546),“ in *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Die Deutsche Bibel* (WA DB), Bd. 6, Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1931, s. 10: „sankt Jacobs Epistel ein rechte stroern Epistel“. Označení „slaměná epištola“ činí pravděpodobně narážky na 1 Kor 3,12–13. V tomto případě se Luther domnívá, že teologie se má stavět se „zlatem“ od Jana, Pavla a Pe-

keré teologie pro Luthera, Pavlova christologie měřítkem hodnoty k přinášení do kánonu. Jak je známo, Luther však nikdy Jakubův list z Bible nevyloučil. Nicméně jako kritérium přinášení spisů do kánonu uvedl, zda „kážou a hlásají Krista“ (Christum predigen und treyben), jelikož „cokoliv neučí Krista, není už apoštolské“.⁶³

Lutherova teologická kritika Jakubova listu byla mnohými protestanty zcela přijata, avšak byli i tací, kteří ji zmírnili, nebo dokonce odmítli, jako Melanchthon, Kalvin a Zwingli.⁶⁴ Reformační teolog Philipp Melanchthon (1497–1560), který byl poradcem a přítelem Martina Luthera, zastával názor, že Pavlovy listy nejsou v protikladu s Jakubovým listem.⁶⁵ Zdá se, že Ulrich Zwingli (1484–1531) na rozdíl od Erasma a Luthera nepochyboval o apoštolském původu Jakubova listu. Byl přesvědčen, že jeho autorem je apoštol Jakub. Pokud jde o ožehavou otázku víry a skutků, Zwingli neměl těžkost najít harmonii mezi Jakubem a Pavlem s odkazem na skutečnost, že se oba dva apoštolové pouze obraceli svými spisy na odlišné adresáty. Zwingli nejen nezpochybnil autoritu Jakuba, avšak rovněž ho umístil do stejné pozice s Pavlem. Jakubův list byl Zwinglim vysoce ceněn, a to snad dokonce více než kterýkoli další novozákonní spis, jelikož jeho prvořadým tématem bylo vyvrcholení víry v jednání.⁶⁶ Zwingliho úsilí „rehabilitovat“ Jakubův list jako pro protestanské křesťany plně autoritativní knihu bylo dále podporováno Janem Kalvínem (1509–1564), jehož komentář k Jakubovu listu, jenž byl původně publikován ve francouzštině roku 1550, je možná nejlepším pojednáním o tomto listu z 16. století.⁶⁷ Kalvín považoval Jakubův list

tra, kteří výtečně hovoří o Kristu, nikoli však se „slámou“ Jakubova listu, protože neobstojí v konečné zkoušce ohněm. Luther však tvrzení o „slaměné epištole,“ což je většinou přehlíženo, vyřadil z pozdějších vydání německé Bible z let 1534–1545/46. Srov. METZNER, *Der Brief des Jakobus*, s. 1, pozn. 1.

⁶³ Pokud jde o hodnocení Jakubova listu ze strany Martina Luthera, srov. dále Timothy J. WENGERT, *Reading the Bible with Martin Luther: An Introductory Guide*, Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013, s. 1–7.

⁶⁴ Srov. dále Johannes LEIPOLDT, *Geschichte des neutestamentlichen Kanons, II, Mittelalter und Neuzeit*, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1908, s. 119 k Melanchthonovi; s. 141 ke Zwinglimu; s. 147 ke Kalvínovi.

⁶⁵ Srov. dále Hans-Arved WILLBERG, *Die seelsorgerische Bedeutung des Jakobusbriefs: Biblisch-psychologische Auslegung*, Ettlingen: Institut für Seelsorgeausbildung, 2014, s. 17–20.

⁶⁶ Srov. dále Fritz SCHMIDT-CLAUSING, „Die unterschiedliche Stellung Luthers und Zwinglis zum Jakobusbrief,“ *Reformatio* 18 (1969): 575–580.

⁶⁷ Kalvín ve svém komentáři k Jakubovu listu uvádí, že tento list neobsahuje nic nevhodného Kristova apoštola a že je plný pokynů ku prospěchu křesťanského života. Srov.

za apoštolský, i když pochyboval (na rozdíl od Zwingliho), zda byl skutečně napsán apoštolem Jakubem. Přesná totožnost autora je mnohem méně důležitá než božský původ spisu. A kdyby se zdálo, že Jakub káže méně o Kristově milosti, než bychom si přáli, jeho list obsahuje podle Kalvína pozoruhodné úryvky, a to např. o vytrvalosti, o žádání Boha, o praktikování náboženství, o krocení naší řeči atd.⁶⁸

Tridentský koncil při svém 4. zasedání dne 8. dubna 1546 v Dekretu o posvátných Písmech nejen definoval plnou kanoničnost Jakubova listu,⁶⁹ ale také užil Jakubův list jako výslovný doklad pro svátost pomazání nemocných⁷⁰ a tradiční učení o víře a skutcích.⁷¹ V následujícím období italský kardinál Robert Bellarmino (1542–1621), jeden z předních teologů protireformace, projednal systematicky osm samostatných argumentů vznesených proti Jakubovu listu. Z této doby pochází rovněž dva obsáhlé komentáře k Jakubovu listu. Vlámští jezuita Cornelius a Lapide (1567–1637), který je autorem podrobného odborného komentáře ke všem knihám Bible (krom Žl a Job) a který je považován za nejplodnějšího exegetu jezuitského řádu, sepsal obsáhlý komentář k Jakubovu listu (*Commentaria in Acta Apostolorum, Epistolas Canonicas et Apocalypsin*), který se vyznačuje nejen rozbořem lingvistických detailů pro každý verš textu, avšak rovněž uvádí v rozboru celou škálu literárních narážek z klasické literatury. Holandský katolický teolog Guilielmus Estius (1542–1613) je autorem dalšího významného komentáře k Jakubovu listu (*Commentariorum in epistolas apostolicas*). Toto impozantní dílo sice neobsahuje mnoho informací historického rázu, avšak věnuje bedlivou pozornost lingvistickým otázkám textu a vstupuje do různé diskuse s „bludaři“, tj. s protestanty.⁷²

V následujících stoletích se pozice vůči Jakubovu listu polarizují do dvou seskupení. Na jedné straně se objevují komentáře s teologickým charakterem, které kladně hodnotí poselství Jakubova listu a které dávají

John CALVIN, *Commentaries on the Catholic Epistles*, překlad John Owen, Edinburgh: Calvin Translation Society, 1855, s. 276.

⁶⁸ Srov. Timothy GEORGE, „A Right Strawy Epistle’: Reformation Perspectives on James,” *Review & Expositor* 83 (1986): 374–375.

⁶⁹ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ed.), *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum / Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen*, Freiburg – Basel – Rom – Wien: Herder, 1999, č. 1503.

⁷⁰ Tamtéž, č. 1699.

⁷¹ Tamtéž, č. 1535.

⁷² JOHNSON, *The Letter of James*, s. 142–143. Srov. též ROUSSEL, „Histoire,” s. 45–47.

najevo, že tento list se nenachází v protikladu k pozicím apoštola Pavla ohledně tématu víry a skutků. Na druhé straně vznikají studie a komentáře, ve kterých jejich autoři kladou důraz na literární a historické aspekty Jakubova listu a srovnávají je s řecko-římskou a židovskou literaturou. Např. Johann Albrecht Bengel (1687–1752) ve svém komentáři publikovaném v roce 1773, který se vyznačuje filologickým zaměřením, tvrdí, že pokud jde o víru a skutky, Jakub a Pavel vyjadřují dva rozličné pohledy, které však nejsou protichůdné.⁷³ Naproti tomu Johann Gottfried Herder (1744–1803) ve svém díle *Briefe zweener Brüder Jesu in unserm Kanon* (z roku 1775) zastává názor, že Jakub, bratr Páně, autor Jakubova listu, stojí na počátku židovsko-křesťanského hnutí, které ústí do ebionismu.⁷⁴ Ve stejné linii se nachází Fridrich Heinrich Kern (1790–1842), který ve svém díle *Der Character und Ursprung des Briefes Jacobi* (z roku 1835) rovněž spojil Jakubův jazyk a jeho názorové zaměření s ebionity židovského křesťanství pseudoklementinské literatury. Podle jeho mínění Jakub musí být viděn v kontextu nepřátelství mezi opomíjenými židokřesťanskými komunitami a převládajícími pohanokřesťanskými církevními obcemi.⁷⁵ Tento směr obdržel impulz v tübingské škole, kde Ferdinand Christian Baur (1792–1860) v souvislosti s tématem ospravedlnění staví proti sobě Jakubův list a Pavlovy listy.⁷⁶

3. JAKUBŮV LIST OD 19. STOLETÍ PO SOUČASNOST

V 19. století námitka proti Jakubovu listu z dogmatických důvodů (Luther: neslučitelnost s pavlovským evangeliem) byla vystřídána pochybností ohledně historické autentičnosti (list je považován za nepravý především z jazykových důvodů: vysokou úroveň řečtiny nelze přisoudit Jakubovi, bratru Páně) a zařazením jeho vzniku na konec prvního nebo na začátek druhého století.⁷⁷

⁷³ Johann Albrecht BENDEL, *Gnomon Novi Testamenti in quo ex nativa verborum vi simplicitas, profunditas, concinnitas, salubritas sensuum coelestium indicatur*, Stuttgartae: J. F. Steinkopf, 1891, s. 957.

⁷⁴ Srov. dále FABRIS, *Lettera di Giacomo*, s. 36.

⁷⁵ JOHNSON, *The Letter of James*, s. 147–148.

⁷⁶ Ferdinand Christian BAUR, *Das Christentum und die christliche Kirche des drei ersten Jahrhunderte*, Tübingen: L. Fr. Fues, 1860, s. 122–123.

⁷⁷ Wilhelm Martin Lebrecht DE WETTE, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die kanonischen Bücher des Neuen Testaments*, Berlin: G. Reimer, 1834, s. 266; Heinrich Julius

Příbuznost Jakubova listu se starozákonní židovskou parenezi a absence specifických křesťanských myšlenek (výslovné úvahy o utrpení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista, tj. výpovědi o zvěsti spásy) vedly na konci 19. století některé badatele k úsudku, že Jakubův list byl původně židovským spisem. Štrasburský novozákoník Friedrich Spitta (1852–1924) pokládal Jakubův list za původní židovský spis, který vznikl v 1. století př. Kr. Křesťanský redaktor jej pak připsal Jakubovi, bratru Páně a do listu vsunul též jméno Ježíše Krista v Jk 1,1 a 2,1.⁷⁸ Tento názor je nicméně zcela nepřesvědčivý. List neobsahuje nic, co by mohl sdělit pouze žid. Kromě toho Spitta opomenul věnovat pozornost prvkům v listu, které v žádném případě nelze objasnit z židovské tradice.

Opatrnější tvrzení předložil profesor Nového zákona v Curychu Arnold Meyer (1861–1934), který viděl původ Jakubova listu v židovsko-helénistickém pseudoepigrafu (kázání napsané k přednesení v helénistické synagoze) z první poloviny 1. století po Kr., jenž vznikl v syrsko-palestinském přímoří mezi Antiochií a Cesarejí a jež křesťané pokřesťanštili a zařadili do své literatury v letech 80–90 po Kr.⁷⁹ Jeho mínění je hodné pozornosti již kvůli tomu, že přesně prověřil, co není možné s jistotou považovat za židovské. Kromě toho se snažil ukázat, že skrze křesťanské přepracování bylo značně narušeno původní uspořádání prvotního židovského spisu. S odkazem především na starozákonní deuterokanonické knihy a apokryfní spisy (zejména Závěti dvanácti patriarchů) a na židovskou onomastiku a eschatologii se A. Meyer pokoušel dokázat, že list Jakubův hovoří alegoricky o Jakubovi a jeho dvanácti synech, dvanácti patriarchách Izraele. Mayerova odborná studie je sice působivým erudovaným dílem, ale má nepřesvědčivé závěry. Tato studie je považována za dílo vyumělkované, i když nebyla bez vlivu na

HOLTZMANN, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1892, s. 335–336. Adolf JÜLICHER, *Einleitung in das Neue Testament*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1906, s. 192–193 uvádí možný vznik listu mezi 125–150 po Kr. Podrobný výčet autorů z 19. století poskytuje JOHNSON, *The Letter of James*, s. 146–152.

⁷⁸ Friedrich SPITTA, *Zur Geschichte und Literatur des Urchristentum*, Bd. II: *Der Brief des Jakobus. Studien zum Hirten des Hermas*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1896, s. 1–239; srov. též Louis MASSEBIEAU, „L'épître de Jacques: Est-elle œuvre d'un Chrétien,“ *Revue de L'histoire des religions* 32 (1895): 249–283, podle kterého autorem původního listu mohl být „jen helénistický žid“, a to „vzdělanec“ (s. 270), jenž byl ovlivněn essenským ideálem zbožnosti (s. 275–279).

⁷⁹ Arnold MEYER, *Das Rätsel des Jacobusbriefes*, BZNW 10, Gießen: Alfred Töpelmann, 1930, s. 240–305.

ty studie, které pokládají Jakubův list za homilii.⁸⁰ Jelikož není vůbec možné objevit v Jakubově listu známky druhotného pokřesťanství, nenalezly již znovu tyto hypotézy ohlas u exegetů. Tato domněnka již sice není zastávána, nicméně je s důrazem velmi často upozorňováno, že christologické výpovědi Jakubova listu se jeví velmi skrovné, a to zejména v porovnání s dílem apoštola Pavla.⁸¹ Ve 20. století se dokonce objevili autoři, kteří buď o Jakubově listu vůbec nepojednávají,⁸² popř. se jím zabývají pouze okrajově,⁸³ anebo mu v kánonu upírají rovnoprávné postavení vedle evangelií a Pavlových listů.⁸⁴ Vystává tak dojem, že Jakubův list je určitý druh „nevyžádané pošty“.⁸⁵ Podle Adolfa Schlattera (1852–1938) si církev vážně uškodily tím, že Jakubovu listu naslouchaly jen povrchně.⁸⁶ Nové bádání se snaží v posledních třiceti letech obraz Jakubova listu vylepšit a jeho pozici rehabilitovat.⁸⁷ Stále více novodobých autorů poukazuje na význam christologie v Jakubově listu.⁸⁸ Franz Mußner zastává názor, že Jakubův list se zabývá Kristem v souvislosti s Ježíšovými

⁸⁰ Srov. např. Gerhard HARTMANN, „Der Aufbau des Jakobusbriefes,“ *Zeitschrift für katholische Theologie* 66 (1942): 63–70; Hartwig THYEN, *Der Stil der jüdisch-hellenistischen Homilie*, FRLANT 65, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955, s. 14–16; Allen CABBANISS, „A Note on Jacob's Homily,“ *Evangelical Quarterly* 47 (1975): 219–222.

⁸¹ Srov. Rudolf BULTMANN, *Theologie des Neuen Testaments*, UTB 630, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1980, 496, tvrdí, že „das spezifisch Christliche (in diesem Brief) auffallend dünn ist“. Rudolf SCHNACKENBURG, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, Bd. 2, *Die urchristlichen Verkündiger*, HThK.S 2, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1988, s. 198, uvádí, že v Jakubově listu „eine Christologie fast völlig ausscheidet“. ALLISON, jr., *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 90 sděluje: „The upshot is that we know next to nothing about the Christology of our author.“

⁸² Hans CONZELMANN, *Grundriß der Theologie des Neuen Testaments*, München: Chr. Kaiser, 1967. Z této publikace se nedá vůbec vyrozumět, že by v Novém zákoně existoval Jakubův list. V rejstříku biblických míst Jak není ani jednou zmíněn.

⁸³ Joachim GNILKA, *Theologie des Neuen Testaments*, HThK.S 5, Freiburg: Herder, 1994, s. 444–453, projednává Jakubův list toliko jako „exkurz“.

⁸⁴ Peter STUHLMACHER, *Biblische Theologie des Neuen Testaments*, Bd. II: *Von der Paulusschule bis zur Johannesoffenbarung. Der Kanon und seine Auslegung*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999, s. 69.

⁸⁵ Vyjádření „junk mail“ použil John H. ELLIOT, „The Epistle of James in Rhetorical and Social Scientific Perspective: Holiness-Wholeness and Patterns of Replication,“ *Biblical Theology Bulletin* 23 (1993): 71 (celý článek s. 71–81).

⁸⁶ Adolf VON SCHLATTER, *Der Brief des Jakobus*, Stuttgart: Calwer Vereinsbuchhandlung, 1932, s. 7.

⁸⁷ Srov. Petra VON GEMÜNDEN – Matthias KONRADT – Gerd THEISSEN (ed.), *Der Jakobusbrief: Beiträge zur Rehabilitierung der „strohernen Epistel“*, Münster: Lit Verlag, 2003.

⁸⁸ Martin KARRER, „Christus der Herr und die Welt als Stätte der Prüfung. Zur Theologie des Jakobusbriefes,“ *Kerygma und Dogma* 35 (1989): 166–187, zejména s. 173; Hu-

etickými požadavky, i když christologie netvoří jeho střed.⁸⁹ Christoph Burchard se domnívá, že Jakubův list obsahuje profilovanou christologii a že je v něm důležitá.⁹⁰ Udo Schnelle s odkazem na neobvyklá christologická označení v Jak 1,1 a 2,1 a na zmínky „Pána“ Ježíše v Jakubově listu poukazuje na zásadní význam christologie v tomto listu.⁹¹

Od počátku 20. století vědecké studie a komentáře zaměřují pozornost k historii forem a redakce a znovu se otvírá diskuse ohledně historického a literárního původu Jakubova listu.⁹² Závěr 20. století a začátek 21. století je ve znamení aplikací nových metod na Jakubův list, které upřednostňují strukturální, lingvistickou a rétorickou analýzu textu.⁹³ Z tohoto historického přehledu vychází najevo, že tento krátký novozákonní spis se stal laboratoří biblické hermeneutiky a sehrál značnou roli v rozvoji křesťanského myšlení.

ZÁVĚR

List Jakubův, který náleží do souboru sedmi listů (Jak, 1–2 Petr, 1–3 Jan a Jud), jež již ve starověku byly označeny jako „katolické listy“ (srov. Eusebius, *Historia ecclesiastica* 2,23,24–25; 6,14,1), je novozákonní knihou, která jako jedna z posledních si vydobyla nespornou pozici v kánonu Nového zákona. Třebaže nelze zcela vyloučit, žeby se již v díle Ireneje z Lyonu moh-

bert FRANKEMÖLLE, *Der Brief des Jakobus*, II, ÖTKNT 17/2, Gütersloh: Gerd Mohn, 1994, s. 376–387.

⁸⁹ MUßNER, *Der Jakobusbrief*, s. 46–47 a 250–253; srov. též Franz MUßNER, „‘Direkte’ und ‘indirekte’ Christologie im Jakobusbrief,“ *Catholica* 24 (1970): 111–117; týž, „Die ethische Motivation im Jakobusbrief,“ in *Neues Testament und Ethik*, Fs. Rudolf Schnackenburg, ed. Helmut Merklein; Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1989, s. 416–423, zde s. 423.

⁹⁰ Christoph BURCHARD, „Zu einigen christologischen Stellen des Jakobusbriefes,“ in *Anfänge der Christologie*, Fs. Ferdinand Hahn, ed. Cilliers Breytenbach – Henning Paulsen, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1991, s. 353–368, zde s. 367.

⁹¹ Udo SCHNELLE, *Theologie des Neuen Testaments*, UTB 2917; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007, s. 581. Srov. též William R. BAKER, „Christology in the Epistle of James,“ *Evangelical Quarterly* 74 (2002): 47–57; ASSAËL – CUVILLIER, *L'Épître de Jacques*, s. 68–94.

⁹² Martin DIBELIUS, *Der Brief des Jakobus*, KEK 15, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, (1921) 1984.

⁹³ Krátký přehled historie bádání Jakubova listu od konce 20. století nabízí ASSAËL – CUVILLIER, *L'Épître de Jacques*, s. 135–142.

ly nacházet ozvěny tohoto listu, znalost Jakubova listu a jeho zařazení do novozákonního kánonu dosvědčuje s jistotou teprve Origenes z Alexandrie, který ho jmenovitě cituje a počítá ho k Písmu. Nejranější citaci Jakubova listu na Západě poskytuje Hilarius z Poitiers. Zatímco zařazení Jakubova listu do kánonu v Egyptě dosvědčuje 39. velikonoční list alexandrijského patriarchy Atanáše z roku 367 a jeho přijetí do kánonu v Sýrii dokumentuje syrský překlad Pešita z počátku 5. století, definitivní začlenění Jakubova listu do kánonu na Západě dokládá *Decretum Gelasianum* (asi 492–496). Na Východě byl autorem prvního komentáře k Jakubovu listu Didymos Slepý, na Západě pak první skutečně úplný komentář v latině k Jakubovu listu sepsal Beda Venerabilis. V období reformace se nejen objevují pochybnosti ohledně autentičnosti autorství Jakubova listu, které již vyvstaly v období patristiky, avšak rovněž vzniká ostrá kritika ohledně obsahu tohoto listu. Lutherova kritika Jakubova listu, která ho považovala za „vpravdě slaměnou epistolu, jež v sobě nemá žádný evangelní ráz“, byla mnohými protestanty zcela přijata, avšak byli i tací, kteří ji zmírnili, nebo dokonce odmítli. V posledních desetiletích se novozákonní badatelé snaží obraz Jakubova listu vylepšit a jeho pozici rehabilitovat. List Jakubův, který byl v dějinách církve všeobecně přehlížen, je jednou z významných knih Nového zákona. Tento list je napomenutím k čínorodému křesťanskému životu víry, která je Božím darem, která žije z naslouchání Slova a která uschopňuje člověka k pravé bohoslužbě, tj. k aktivní lásce vůči potřebným (Jak 1,19–27; 2,1–13).

The Reception of the Letter of James in the History of the Church

Keywords: The Letter of James; Catholic Epistles; Canon; Reception History

Abstract: The Letter of James, although one of the last to be included in the canonical list, has gained an undisputed position in the Canon of the New Testament. Our study, which looks at the history of the reception of the Letter of James from the time of its first use and its acceptance into the New Testament canon to the present, is divided into three parts. The first presents the history of the early reception of the Letter of James and its inclusion in the canon of the New Testament. The second part discusses the attitudes towards and judgments on the Letter of James during the Reformation. Finally, the third part briefly describes what interest the Letter of James has enjoyed from the nineteenth century to the present and how it is viewed now. It is apparent from the history of the reception of the

letter, which was generally overlooked in the history of the Church, that it has become the subject of attention of contemporary authors who seek to rehabilitate its position.

Doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
petr.marecek@upol.cz